

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานทรัพยากร ๓ วงล้อ เพื่อความมั่นคงและนำไปสู่กระบวนการพึ่งพาตนเองโดยชุมชนบ้านบางกล้วยนอก” มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาฐานทรัพยากรธรรมชาติชุมชนบนฐานทรัพยากร ๓ วงล้อ ๒) เพื่อศึกษายอดความรู้ ภูมิปัญญา ประสพการณ์การใช้การฟื้นฟูและอนุรักษ์ ๓) เพื่อศึกษาการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ทรัพยากร ๓ วงล้อ ๔) เพื่อศึกษาโครงสร้างชุมชนกับการจัดการและบริหารบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้อง ๕) เพื่อเป็นแนวทางการบริหารจัดการโดยชุมชนมีส่วนร่วมและการพึ่งพาตนเองซึ่งนำไปสู่ความมั่นคงของชุมชน

กระบวนการดำเนินการเริ่มด้วย ลงพื้นที่สำรวจแนวเขตป่าชายเลน ป่าต้นน้ำ และสวนเกษตร จับค่าพิกัด (GPS) เพื่อทำแผนที่ทำมือ (GIS : Geographic Information System) ตลอดจนศึกษาชนิดพันธุ์ไม้และสัตว์น้ำ สำรวจการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรป่าชายเลน การใช้ประโยชน์จากหอย ภูมิปัญญาการทำกะปิ สำรวจพื้นที่การทำเกษตรที่ใช้สารเคมีและไม่ใช้สารเคมี(ชีวภาพ) การเก็บข้อมูลการใช้น้ำของชุมชน การใช้ประโยชน์จากผักป่า เพื่อประมวลผลวิเคราะห์เชื่อมโยงฐานทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนทั้ง ๓ วงล้อ การทดลองทำฝายชะลอน้ำ ปล่องพันธุ์สัตว์น้ำจืด และปลูกไม้เสริมบริเวณป่าต้นน้ำ (ฝายน้ำล้นคลองห้วยเสียด) ฝึกอบรมการทำปุ๋ยชีวภาพและการทำบัญชีการลดต้นทุน เก็บข้อมูลแปลงเกษตรนาร่อง เก็บข้อมูลโครงสร้างชุมชนและจัดเวทีวิเคราะห์ผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้อง เวทีสรุปวิเคราะห์ข้อมูลการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชน

ผลการดำเนินงานตั้งแต่ (วันที่ ๐๑ ธันวาคม 2551 ถึง ๓๐ กันยายน ๒๕๕๓) ได้จัดกิจกรรมลงพื้นที่เก็บข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติทั้งสามวงล้อ ตั้งแต่ป่าต้นน้ำ ป่าชายเลน และภาคการทำเกษตร เพื่อศึกษาศาธนาฐานทรัพยากรชุมชนสามวงล้อบ้านบางกล้วยนอก ตลอดจนกิจกรรมฝึกทำข้อมูล GIS ทำมือเป็นแผนที่ป่าต้นน้ำ ป่าชายเลนและสวนเกษตรชุมชนการกันแนวเขตการอนุรักษ์หอยในป่าชายเลน การทดลองทำฝายชะลอน้ำ การฝึกทำปุ๋ยชีวภาพ และการสำรวจข้อมูลโครงสร้างชุมชนเพื่อจัดเวทีวิเคราะห์เชื่อมโยงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปสู่การจัดการทรัพยากรชุมชน ผลที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการกิจกรรมที่ผ่านมา ส่งผลให้คนในชุมชนและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเริ่มให้ความสนใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในภาคส่วนโรงเรียนบ้านบางกล้วยนอกก็ได้ให้ความร่วมมือในการส่งนักเรียนและคณะครูเข้าร่วมเรียนรู้ด้านการจัดการทรัพยากรในชุมชนมากขึ้น ด้านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ได้ให้ความร่วมมือในด้านการสนับสนุนการทำกิจกรรมของชุมชนและนำข้อมูลผลจากการวิจัยเข้าไปสู่แผนการจัดการทรัพยากรของชุมชน และได้แต่งตั้งให้ทีมวิจัยจำนวน 3 ท่านเขาไปเป็นคณะกรรมการและคณะดำเนินงานจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรของ อบต.นาคา ต.นาคา อ.สุขสำราญ จ.ระนอง

ข้อค้นพบจากเดิม คือ ด้านความชัดเจนของพื้นที่ป่าต้นน้ำ สวนเกษตร และป่าชายเลน ซึ่งมีการยอมรับจากผลการสำรวจและการจัดทำแผนที่ทำมือที่ทางคณะทีมวิจัยได้จัดทำขึ้นทำให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นถึงจำนวนพื้นที่แหล่งทรัพยากร 3 วงล้อ คือ ป่าต้นน้ำมีพื้นที่ จำนวน ๑๕ ไร่ สวนเกษตรจากการสำรวจจำนวน ๑๒๘ ครอบครัวย มีพื้นที่เกษตร จำนวน ๑๘๔ แปลง มีการใช้สารเคมีถึง ๑๑๘ แปลง ชีวภาพ ๓๑ แปลง เคมีบวกชีวภาพ ๓๕ แปลง ป่าชายเลนมีพื้นที่จำนวน ๓๖๕.๒๕ ไร่ ซึ่งทางเครือข่ายคณะกรรมการจัดการป่าต้นน้ำ เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน และคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนเพื่อชุมชนได้เกิดกระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและเห็นความสำคัญด้านการบันทึกข้อมูลมากยิ่งขึ้น

กรณีความต้องการลดต้นทุนด้านการผลิตภาคการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ คือ การผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดต้นทุนรายจ่ายนั้น พบว่ากระบวนการศึกษาเรียนรู้การสำรวจภูมิปัญญาในภาคการเกษตร ก็ได้ค้นพบถึง ภูมิปัญญาของเกษตรกรต้นแบบที่มีระบบคิดแบบพึ่งพิงตนเอง ทำเกษตรแบบเกื้อกูล ลดการใช้สารเคมี มีการผลิตปุ๋ยใช้เอง การทำเกษตรดั้งเดิม(สวนพอเพียง) ลดการพึ่งพาสารเคมี ซึ่งเป็นข้อมูลเกษตรกรตัวอย่างในการทำแปลงเกษตรที่เกื้อกูลกับระบบนิเวศ ๓ แปลง โดยการพยายามที่จะปรับเปลี่ยนระบบคิดในการทำเกษตรจากการใช้สารเคมีเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ เพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อม รักษาสุขภาพ และยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านของการลดต้นทุนการเกษตร ซึ่งมีทางเลือกในการทำเกษตร

วิธีการจัดการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนและป่าต้นน้ำของชุมชน เพื่อเสริมสร้างเชื่อมโยงไปสู่ความมั่นคงทางด้านอาหาร ด้านอาชีพและรายได้ของคนในชุมชนบ้านบางกล้วยนอก ดังนั้นจึงเป็นความพยายามของคณะทีมวิจัยได้สร้างกระบวนการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมการลงพื้นที่สำรวจแนวเขตและจำนวนพื้นที่ป่าชายเลนของชุมชน และทดลองทำจริง การสำรวจชนิดพรรณไม้ในป่าชายเลน พืชสมุนไพรในป่าชายเลน การศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา เช่น ภูมิปัญญาการทำกะปิ ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากหอย และประสบการณ์การใช้การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการดึงคณะกรรมการป่าชายเลนเพื่อชุมชน คณะกรรมการป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นกลุ่มเครือข่ายที่มีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน ด้านการจัดการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำได้ทดลองปฏิบัติจริง ทำฝายชะลอน้ำ หลังจากทำกิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำจัด คือ ปลาชุก หอยขม การปลูกไม้เสริมในพื้นที่ป่าต้นน้ำ คือ ต้นสะตอ กระเทียม มะเดื่อทราย ลูกเลียด บังบาย ทำให้เกิดความร่วมมือและเห็นผลต่อส่วนร่วมจากคนในชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณป่าต้นน้ำคลองห้วยเสียดเป็นอย่างดี